

Алесь Марціновіч

ПЕСНЯ СТАЛА МОВАЙ

Міхась Забэйд-Суміцкі

– Міхаська! Дзе ж гэта ты, чарцяка, падзеўся? — Аляксандра Забэйда забегла на кухню панскага дома, дзе звычайна сталаваліся батракі. З імі яна заўсёды пакідала свайго малодшанькага. Працы па найму ў маёнтку хапала, дзе тут пастаянна за дзіцем глядзепь. Хаця, падумаўшы, ён асаблівай увагі патрабуе. Апошненькі ў сям’і. Шасцёра да яго нарадзілася. Адзін за адным з’яўляліся, як грыбочкі тыя. Толькі якія гэта грыбочкі?!

Божухна, адкуль тыя напасці? Ва ўсіх сухоты, адкрыліся, як свечкі, згаслі. Адзін старэйшы Валодзя неяк выкарабкаўся з лап смерці. І да Міхаські, бадай, нейкая хвароба прычапілася. Часам скардзіцца, што галоўка баліць. Каб жа хоць бацька жывым быў, але пайшоў ён з гэтага свету, калі Міхаську споўнілася ўсяго паўтара года. Яно і ведама – сіліўся, стараўся, як вол той... А на ногі сям’і па-сапраўднаму стаць і не ўдалося. Дзе ўжо там! І на самай справе, як у вала таго: ярмо ёсць, а паганяць ахвотнікі заўсёды знойдуцца. Працаваў яе Іван і на будоўлі, і млынаром некаторы час быў. Але найболей батрачыў. Зямлі ж сваёй не нажылі, дык не вельмі станеш выбіраць, дзе сілу прыкласці. Што знойдзеш – тое за шчасце палічыш.

– Пра Міхаську, цётка Ляксандра, пытаешся? – малады, гадоў пад дваццаць, парабак адарваўся ад місы, з якой сёрбаў шчаўе. Сама вясна пачыналася, нішчымніца, балазе, на лузе ўжо кісліца вырасла.

– То, можа, ведаеш, Антоську, дзе яго нячыстая носіць? – як за паратунак, ухапілася Забэйдзіха.

– Нягож, цётхна, і не ведаеш? – здзівіўся Антось. – Дзе яму быць, калі не ля панскіх пакояў? Кажуць жа, зноў дочкі гаспадарскія з Ваўкавыска завіталі...

– Дык яны ж толькі што з панам гуляць пайшлі, – спахапілася Аляксандра. – Няўжо зноў за сваё ўзяўся?!

З гэтымі словамі яна маланкай вылецела з кухні. Як жа забылася пра прыезд панскіх дачок?! Міхаська ж заўсёды любіць слухаць, як яны на раялі іграюць. Сцішыцца за плотам, каб бліжэй быць да раскрытага акна, і моўчкі стаіць гадзіну, другую, услухоўваецца у дзіўныя, чароўныя гукі. У гэты момант для яго як быццам нічога не існуе на свеце. Акрамя іх – загадкавых, вабных, непаўторных.

– Сыночак? – запыталася яна аднойчы, убачыўшы яго на гэтай пастаяннай «варце». – Сыночак, навошта табе раяля, мы ж – людзі бедныя... На гармоніку граеш, на бацькавай скрыпцы няблага атрымліваецца, то і хопіць. А ты за нейкую раялю гатовы ўхапіцца. Не па табе яна, сынку.

Міхаська тады, добра памятае маці, зірнуў на яе, ды так, што Аляксандры Фёдараўне ажно неяк не па сабе стала. Вочкі яго крыху туманам завалакло, слязінкай гатовы яны былі напоўніцца. Але саўладаў з сабой, як дарослы... Не заплакаў, толькі глянуў на яе ўважліва-ўважліва. Не дзіцёнкам зірнуў, а сталым чалавекам, які куды болей, чым дзеці, на свеце ведае. Зірнуў Міхаська на маці і

так ціха, можа, нават болей самому сабе, чым ёй, сказаў:

– Можа, і я калі-небудзь на раялі іграць навучуся...

Прытуліла тады яна галоўку Міхаські да грудзей, абняла яго моцна. Не стрымалася, заплакала, а каб хлопчык не пакрыўдзіўся, прамовіла:

– Навучышся, канечне, навучышся...

А ён узрадаваўся гэтым словам яе. Як птушаня тое, выпраміўся і адразу зноў за сваё:

– Ідзі, мамка, спраў у цябе шмат... А я яшчэ паслухаю...

Пасля колькі разоў, калі ў доме нікога не было, дазваляла Міхаську ўвайсці ў пакой, дзе стаяў раяль. Ён браў анучку, якой яна працірала рэчы, і асцярожна, як зачараваны, праводзіў па паверхні музычнага інструмента. Пасля, упэўніўшыся, што пылу не засталася, прасіў дазволу:

– Я толькі паспрабую, мама. Ніхто не даведаецца...

Убачыўшы згодны ківок яе галавы, паднімаў вечка, кранаўся пальцамі адной клавішы, другой... Аляксандра Фёдараўна не звяртала ўвагі на гранне – чым бы дзіця, як кажуць, не цешылася, абы не плакала. Адно падыходзіла да акна, углядалася ў яго, каб свечасова заўважыць, калі паны будуць дахаты вяртацца.

Аднойчы, калі Міхаська старанна выцер пыл і звыкла дакрануўся да клавішаў, яна аздыўлена раскрыла рот. Тое, што пачула, і ўзрадавала, але адначасова ў гэта і верыць не хацелася. Не, не можа быць! Каб яе Міхаська ды мог па-сапраўднаму на раялі іграць?!

Павярнулася ад акна, бліжэй падышла. Ён, засяроджаны, захоплены, нават галавы не павярнуў, а ўсё падбіраў і падбіраў пальцамі мелодыю, якая жыла ў яго душы і якую хацелася іграць. Не на гармоніку, не на скрыпцы, а менавіта на раялі.

– Атрымалася! – кінуўся да маці. – Чула, гэта ж я пачаў іграць «А ў полі вярба»!

– А я падумала, няўжо падалося? – прыгарнула да сябе сына, абняла. І ўжо не яму, а самой сабе сказала: «Мо і сапраўды, Міхасёк, з цябе музыка вырасце!».

Цяпер жа Аляксандра Фёдараўна спяшалася, бо інтуітыўна адчула – хутчэй за ўсё Міхасёк ля раяля. Няцяжка здагадацца, што будзе, калі паны вернуцца з прагулкі і заспеюць яго. Не любяць яны, калі нехта парушае звыклы парадак у доме. Не задумваючыся, з работы яе выганяць. А тады куды кінуцца, дзе прытулак знайсці?

Міхась і сапраўды быў ля раяля, падбіраў знаёмыя меладыі. Так захапіўся, што не заўважыў, як увайшла маці. Толькі пачуўшы яе распачнае: «Міхаська, што ж гэта ты робіш? Без дазволу!» – здрыгануўся і заплакаў, як маленькае дзіця, прыхінуўшыся да яе сукні:

– Не магу, мамка, без музыкі, не магу!

Праз шмат гадоў Міхась Іванавіч напіша аўтабіяграфію – не проста жыццьяпіс, а, па сутнасці, разгорнутую дакументальна-мастацкую аповесць, прыгадае, як некалі спрабаваў ён іграць у панскім доме: «Маці дзівілася і радавалася, але адганяла мяне ад раяля, каб не было непрыемнасці». І тут жа са

смуткам у голасе дадасць: «Шкада, што не нарадзіўся я гадоў на пяцьдзясят пазней: магло б з мяне быць нешта лепшае. Як цяпер у нас вышукваюць таленты! Як ім дапамагаюць развівацца! І я бываю ў такіх камісіях. І тады “свет не без добрых людзей” быў, але цяпер усё робіцца арганізавана».

Нарадзіўся М. Забэйда-Суміцкі 14 чэрвеня 1900 года ў сям’і Івана Забэйды і Аляксандры Суміцкай, таму, калі стаў самастойным, пайшоў у людзі і ўзяў для сябе такое дваіное прозвішча. А вось дзе з’явіўся на свет, усё сваё доўгае жыццё (памёр 21 снежня 1981 года) так і не ведаў. Магчыма, у вёсцы Несцяровічы, адкуль быў родам бацька. Можа, у Шэйпічах – там нарадзілася маці. А мо і ў Падароску, дзе старэйшыя Забэйды батрачылі. Не выключана, што Міхаська першы раз зірнуў на наваколле ўвогуле на лузе, падчас сенакосу.

Калі стаў вядомым спеваком і ўзнікла неабходнасць удакладнення ў дакументах, звярнуўся Міхась Іванавіч да маці. «Але яна ўжо была старэнькая, – успамінаў М. Забэйда-Суміцкі, – і проста мне сказала: “Сыноч, было вас сямёра. Я непісьменная, запісваць не магла. Ці ж магу я памятаць, дзе каторы і калі нарадзіўся. Можа, у Падароску, але, можа, і на лузе, бо быў у мяне і такі выпадак. Пайшла грэбці сена, ды там і рассыпалася. Можа, гэта якраз ты і быў?”»

Сам жа, як прызнаваўся, «памятаў сябе больш-менш ад чатырох год», калі маці і пачала працаваць у маёнтку. Спачатку яна, ідучы на работу, зачыняла Міхаську ў хаце, а калі падрос – брала з сабой. Там ён і бавіў час з батракамі на кухні, але ў гадоў восем сам пачаў ужо працаваць падзённа. Так што зусім не да музыкі было. Паганяў коней у малатарні, вадзіў іх, калі акучвалі бульбу, зграбаў сена, падбіраў за жняўракаю збажыну і вязаў у снапы.

Аднак вечарамі, хоць і вельмі стамляўся за дзень, спаць клаўся не адразу. Стараўся маці па гаспадарцы дапамагчы. Бачыў, як цяжка даводзіцца ёй, ведаў, няма болей ад каго дапамогі чакаць. Не было ўжо на свеце і Валодзі, якога сухоты ўзялі ў дваццаць два гады. Так што яны ўдваіх з маці і біліся, быццам тыя рыбіны аб лёд.

Аляксандра Фёдараўна, бывала, не вытрымлівала, садзілася за стол, абхоплівала галаву рукамі, у распачы вылівала ўсю сваю крыўду: «Божухна, і за што такая несправядлівасць? Бо-жух-на!». Плакала маці, плакаў і Міхась, а пасля, супакоіўшыся, яны пачыналі ўдваіх спяваць. Найчасцей песні журботныя, гэтакія ж самотныя, як і жыццё. Праўда, часам надараліся і радасныя часіны. Тады ўжо маці зацягвала што-небудзь вясёлае. Міхаську не трэба было прасіць дапамагчы. Ён тут як тут. Прызнаваўся ў аўтабіяграфіі: «У маці маёй быў вельмі прыгожы голас – густы, аксамітны, мяккі. Ад маці я і пераняў любоў гесні: песня стала маёй мовай».

Сам М. Забэйда-Суміцкі выдзеліў гэтыя словы ў рукапісе. Але любоў да песні, асабліва народнай, ён узяў не толькі ад маці. Правільней, яна далучала да фальклорных мелодый. Задаткі ж таленту перадаліся і ад бацькі. Хто ведаў яго, гаварылі, што гэта быў сапраўдны народны самародак і надзіва хораша спяваў.

Назаўсёды застаўся ўдзячным Міхась Іванавіч маці і за тое, што яна, непісьменная сялянка, разумела: без адукацыі сыну ў жыцці будзе цяжка. Паколькі ў Шэйпічах школы не было, два гады Міхась разам з іншымі дзецьмі

праходзіў навучанне. У самай вялікай хаце вёскі збіралася некалькі дзяцей і мясцовы грамацей далучаў іх як мог да ведаў.

Працягваў вучобу М. Забэйда-Суміцкі ў аднакласнай Зэльвінскай школе, пасля – у двухкласнай Галоўчыцкай царкоўнапрыходскай. Знікаў з дому на цэлы тыдзень. Начаваў у школьнай раздзявальні, вяртаўся за харчамі на выхадны і праз дзень – зноў у школу... Балазе, ад матчынага дому і не так далёка. Зэльвін ад Шэйніч знаходзіўся ў нейкіх шасці вёрстах, Галоўчыцы – у сямі...

Пасля заканчэння школы ў той час звычайна былі дзве дарогі – далей выпадала вучыцца ці на святара, ці на настаўніка. М. Забэйда-Суміцкі паступіў у Маладзечанскую настаўніцкую семінарыю. Вучыўся добра, атрымліваў так званую поўную стыпендыю. Тым не менш, даводзілася яшчэ падрабляць урокамі, каб звесці канцы к канцам. На дапамогу з дому разлічваць не даводзілася. Ды хіба яму, які рос у нястачы, да гэтага было прывыкаць?! Аб адным думаў, каб хутчэй семінарыю закончыць, на свой хлеб узбіцца ды маці дапамагчы. Але з ёю спаткаўся толькі ў 1918 годзе, ды і не ў родных мясцінах, а ажно ў сяле Бароўскае Барнаўльскага ўезда, куды яна эвакуіравалася ў Першую сусветную вайну.

За некалькі месяцаў да гэтага М. Забэйда-Суміцкі скончыў настаўніцкую семінарыю, паспеўшы разам з ёй пабываць і ў Тамбоўскай губерні, і ў Пензе, і ў Смаленску. Трэба было ўладкоўвацца на працу. Вырашыў быць бліжэй да маці. Далі пасаду настаўніка непадалёку ад Барнаула, у сяле Усць-Калманскае. Працаваў там гады два, час, як быццам, і невялікі, але след пакінуў пасля сабе неблагі. М. Забэйда-Суміцкі арганізаваў ва Усць-Калманскім культурна-асветнае таварыства, якое ставіла п'есы, наладжвала музычныя вечары. На кожным з іх ён абавязкова спяваў.

Аднак віхуры грамадзянскай вайны прымусілі зняцца і з гэтага месца. Хто яго ведае, магчыма, для далейшага лёсу М. Забэйды-Суміцкага – гэта і добра. Ён жа апынуўся ў Харбіне, а там бурліла культурнае жыццё. У Харбіне працаваў оперны тэатр.

Менавіта ў Харбіне Міхась Іванавіч, як ён казаў, «сістэматычна пачаў школіць голас». Педагогам яго была Юлія Канстанцінаўна Платніцкая, якая ў свой час працавала разам з Фёдарам Шаляпіным. Заняткі М. Забэйда-Суміцкі наведваў два гады. Здавалася б, ён павінен быў ужо раз і назаўсёды вырашыць – яго творчае прызнанне ў музыцы, толькі ў гэтым кірунку можна дасягнуць найбольшых поспехаў.

Разумеў гэта ўнутрана, «сэрца заставалася пры спевах», але разам з тым жыла і нейкая няўпэўненасць. Таму канчатковага выбару пакуль што не зрабіў, паступіў на эканамічны аддзел юрыдычнага факультэта мясцовага ўніверсітэта. Хаця ў гэтым кроку было і іншае. І ў маленстве шмат спяваў, і ў настаўніцкай семінарыі, і калі працаваў у школе. Здароўе ж меў не надта моцнае. Таму хацелася аберагаць голас. Тым больш што і ў час вучобы на юрыдычным факультэце не заўсёды адчуваў сябе добра. Давалі пра сябе знаць нагрузкі. Вучыўся ў другую змену, а ў першую працаваў.

Урачы, даведаўшыся, што ад сухотаў памерлі родзічы М. Забэйды-

Суміцкага, параілі яму неадкладна лячыцца. Універсітэт усё ж скончыў, у 1929 годзе. Прапанавалі ісці ў аспірантуру.

Ён жа пайшоў у оперу... Якраз пачаўся вядомы канфлікт на Кітайска-Усходняй чыгунцы. Падтрымліваючы савецкі бок, поруч з іншымі забаставалі і спевакі, некаторыя артысты з Харбіна выехалі. Неабходна было ў тэрміновым парадку ў тэатры мяняць рэпертуар. Замест «Русалкі», пазначанай у афішах, вырашылі ставіць «Яўгена Анегіна». Свабоднай аказалася партыя Ленскага, якую і прапанавалі М. Забэйдзі-Суміцкаму.

Поспех перавысіў усе чаканні. Гледачы з удзячнасцю апладзіравалі новаму артысту. Міхася Іванавіча прынялі ў оперны калектыў на сталую працу. Да 1932 года М. Забэйдзі-Суміцкі выканаў яшчэ пятнаццаць партый. Усе ў вядомых спектаклях, і ўсе з нязменным поспехам. Нарэшце па-сапраўднаму паверыў у сябе як у мастака. Паверыў і пачаў марыць аб паездцы ў Італію. Каму ж са спевакоў не хочацца прайсці стажыроўку ў знакамітай міланскай оперы?! Збіраў грошы, адкладваючы штотомесячна са сціплага заробку. Мог дазволіць сабе ў гэты час толькі самае неабходнае. Чакаў і чакаў жаданай візы на выезд у Італію.

Па прыездзе ў Мілан сустрэўся з Анжалікай Краўчанка, якая раней спявала ў Харбіне. Яна пазнаёміла з выдатным педагогам Фэрнанда Карпі, у якога стажыраваўся нават знакаміты Каруза. Карпі застаўся задаволены новым вучнем. Паверыў у яго і ўскладаў на яго вялікія надзеі. Ды і М. Забэйдзі-Суміцкі не падводзіў свайго вопытнага настаўніка. І цудоўна спяваў, і іншым вучням дапаіагаў. Гэткім самым, як і ён, чужынцам. А яшчэ наведваў выступленні знакамітых выканаўцаў. У «Ла Скала» ўпершыню пачуў і Фёдара Шаляпіна. Там сустрэўся з Леанідам Собінавым, які па прыездзе падбіраў спевакоў для Масквы. Пасля праслухоўвання арыі Ленскага ў выкананні М. Забэйдзі-Суміцкага, ён прама-такі расчуліўся: «Ды вы, дарагі, спяваеце гэтак, як і я ў свае маладыя гады! Закончыце стажыроўку, прыезджайце ў Маскву, з нецярпеннем буду чакаць». І пакінуў Міхасю Іванавічу свой адрас.

Паездка і сапраўды неўзабаве была, але не ў Маскву, а недалёка, у Сан-Рэма. Пастаянныя рэпетыцыі, частыя выступленні не прайшлі бяследна. У лёгкіх зноў адкрыўся працэс, М. Забэйдзі-Суміцкі ўстрывожыўся не на жарт – адчуваў моцную слабасць, рэзка павысілася тэмпература. Праўда, лячэнне дапамагло, хутка Міхась Іванавіч зноў аказаўся ў выдатнай форме. На яго новыя выступленні звярнула ўвагу крытыка. Бясспрэчным было высокае прафесіянальнае майстэрства, ды і мясцовым аматарам опернага мастацтва, канечне, не магло не спадабацца і тое, што М. Забэйдзі-Суміцкі пачаў выконваць партыі па-італьянску. Дарэчы, гэта ён практыкаваў і надалей – спяваць на роднай мове тых людзей, перад якімі выступаў. Спяваў – падумаць толькі! – на шаснаццаці мовах!

Невядома, колькі б ён яшчэ знаходзіўся ў Мілане. Магчыма, з цягам часу і ў Маскву сабраўся б, але далейшы лёс павярнуўся зусім не так, як хацелася. Нарэшце прыйшла чаканая вестка з Шэйпіч. Яна ўзрадавала і разам з тым засмуціла. Маці вярнулася ў родныя мясціны, толькі адчувала сябе вельмі кепска, хацела пабачыць яго, люблага сына. Не раздумваючы, сабраўся ў дарогу

– не бачыліся ажно шаснаццаць гадоў.

Оперную кар’еру давялося працягваць у Познані. Нялёгка было, бо ўсе ведалі, што М. Забэйда-Суміцкі беларус, а як да беларусаў тады ставіліся ў Польшчы, таксама вядома. «У Польшчы няма беларусаў!» – заяўлялі афіцыйныя органы. А калі ўлічыць, што ў М. Забэйды-Суміцкага быў талент куды большы, чым у некаторых польскіх спевакоў, яму не пазайздросціш. Стаўленне крыху змянілася па прыездзе ў 1936 годзе ў Варшаву. Хаця і там знаходзіліся тыя, хто ніяк не мог зразумець, навошта гэты спявак, які прайшоў італьянскую школу, выконвае нейкія беларускія песні. А ён увагі на гэта не звяртаў. Уключаў мелодыі сваёй радзімы ў свае канцэртныя праграмы. Рабіў гэта часта і ахвотна.

У Варшаве заспеў М. Забэйда-Суміцкі і пачатак Другой сусветнай вайны. Атрымалася так, што ў чарговы раз цяжка хварэў, таму і гаворкі не магло ісці аб тым, каб пакінуць ахоплены агнём горад, хоць родзічы і спрабавалі Міхасю Іванавічу дапамагчы.

Вырваўся з Варшавы толькі ў маі 1940 года. Выжыў, нягледзячы ні на што... І на вуліцы быў кантужаны, і ў разбураным доме засыпала. Перажыў смерць нявесты, якую расстралялі фашысты... А ў Празе, куды прыехаў, здавалася, пра вайну зусім не думаюць. Прынамсі, 12 кастрычніка, калі даў свой першы канцэрт у зале Б. Сметаны, яблыку, як кажуць, не было дзе ўпасці. Сабралася больш тысячы ўдзячных слухачоў. Розныя творы выконваў перад імі М. Забэйда-Суміцкі, але гэтая вечарына была адметная тым, што пражская публіка ўпершыню пачула беларускія песні.

Папулярнасць спевака зацікавіла і немцаў. Аднак у іх быў свой інтарэс. Хутка пасля нападу Германіі на Савецкі Саюз М. Забэйда-Суміцкі быў выкліканы ў Берлін. Яму прапанавалі прыняць удзел у стварэнні спецыяльных беларускіх радыёперадач. Адмовіўся... І першы раз, і другі. Пашанцавала, бо з’явіўся на гэтую работу добраахвотнік.

Не знайшоў М. Забэйда-Суміцкі агульнай мовы з фашыстамі і ў Празе. Давялося, спаслаўшыся на здароўе, пайсці з тэатра.

Тым не менш, з канцэртамі ў час вайны выступаў. У розных гарадах, на Беларусі таксама. Гэтага афіцыйныя савецкія ўлады пасля вызвалення яму дараваць не змаглі. Толькі адзін раз, у 1963 годзе, дазволілі Міхасю Іванавічу прыехаць на Бацькаўшчыну, а больш, як ні рваўся, не пускалі.

Што ж, з маральнага боку ў такім прысудзе, як быццам, усё і правільна. А калі чыста па-чалавечы паставіцца? Уявіць сябе хоць на імгненне на месцы М. Забэйды-Суміцкага. Паўсюль гінуць людзі, раз-пораз спевака выклікаюць у гестапа... І кожны чарговы выклік можа стаць апошнім!

А ці не было тое, на што ён рашыўся ў гэтай складанай сітуацыі, адзіна прыймальным? Слова самому М. Забэйду-Суміцкаму: «Фашысты стараліся натраўляць адзін народ на другі (раздзяляй і валодай), каб выкарыстаць іх спрэчкі ў сваіх інтарэсах. Я *стараўся* (выдзелена самім Міхасём Іванавічам – А. М.) песняю людзей з’ядноўваць, стараўся закрануць найдалікатнейшыя, найскрыцейшыя, найлепшыя струны чалавечага сэрца...»

Чаму б не паверыць і ў такое яго прызнанне. Як сведчыць ён у

аўтабіяграфіі, папрасіў маці аддаваць партызанам на бінты, што яна і рабіла, яго тонкую бялізну. А тое, што праз блізкіх людзей прасіў ганарар за канцэрт перадаць барацьбітам з фашызмам?

Не хацелася верыць, а праверыць было немагчыма. Сведкаў жа не засталася. Ці не праз гэта такі боль праступае ва ўспамінах Міхася Іванавіча: «Калі б жылі, у мяне ўсё злажылася б іначай...».

Свае не верылі, а чужыя... Чужыя палічылі бальшавіцкім агентам, і зноў пачаліся прыводы ў гестапа. Калі гітлераўцы нічога не дамагліся, загадалі ў тэрміновым парадку пакінуць Прагу. Дапамаглі ўрачы, сказалі, то цяжка хворы. Аднак сустрэчы з гестапа на гэтым закончыліся. Узялі ўжо ноччу, прама з ложка, прыставіўшы да скроні пісталет. Тады і сапраўды хварэў, тэмпература за сорак падскочыла. Пашанцавала зноў, выкруціўся.

Прага пасля вайны назаўсёды стала для яго сваёй. Ішлі год за годам, набліжалася старасць, а М. Забэйдзі-Суміцкі ўсё жыў музыкай, якая паранейшаму паланіла яго гэтак, як і ў гады маладосці, і была побач. І роднай Беларуссю жыў, што таксама знаходзілася не вельмі далёка, але дарога туды, на жаль, для яго была закрыта.

Радасць прыносілі беларускія песні, найперш, народныя, якія заўсёды любіў выконваць. «Люблю спяваць задарма», – прызнаваўся. І спяваў, і пласцінкі запісваў. Толькі на Беларусі іх мелі вельмі нямногія, тыя, хто з-за мяжы, маглі праўдамі і няпраўдамі прывезці іх.

Аднак надзеі вярнуцца на радзіму М. Забэйдзі-Суміцкі не пакідаў. У апошнія гады жыцця нават купіў чамаданы ў дарогу. Яны прыехалі на Беларусь, але ўжо без яго, гаспадара, у чэрвені 1985 года. Як і завяшчаў Міхась Іванавіч, творчая спадчына яго трапіла «у адрас беларускага музея». Цяпер яна знаходзіцца ў фондах Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва.

Шмат матэрыялаў, да 300 так званых умоўных спраў. Гэта і кнігі з аўтографамі вядомых пісьменнікаў, падораныя яму, і ноты, і выразкі з газет, і эпістальная спадчына. У ёй і лісты, адрасаваныя М. Забэйдзі-Суміцкім загадкавай і на сённяшні дзень Лялі. З іх зразумела, што жанчына гэтая была значна маладзейшая за Міхася Іванавіча, як і ён, хварэла на лёгкія, а жыла, хутчэй за ўсё, у Маскве.

Перапіска працягвалася з 1954 па 1960 год. Чамусьці атрымалася так, што і на гэты раз сямейнае шчасце абмінула М. Забэйдзі-Суміцкага. Магчыма, яго каханая магла многа расказаць пра чалавека, які пакінуў такі адметны след у гісторыі опернага мастацтва – беларускага мастацтва, бо, хоць і жыў увесь час за межамі радзімы, М. Забэйдзі-Суміцкі належыць усё ж Беларусі. Гэтае права ён адстаяў сваім няпростым, драматычным лёсам.

Далёкае –блізкае: знаёмствы, адкрыцці, дыялогі.

У 2 кн. Кн.2 / уклад. Вольга Рацэвіч – Мн.: Звязда, 2019. – С. 112-119